

JUHANI SIPILÄ

Nykykirjallisuuden lyhyt historia

Mika Hallilla – Yrjö Hosiainluoma – Sanna Karkulehto – Leena Kirstinä – Jussi Ojajarvi (toim.): Suomen nykykirjallisuus 1–2. SKS, 2013. 408 + 308 s.

Suomen nykykirjallisuus kuvaa nimensä mukaisesti nykykirjallisuutta mutta esittelee itsensä kuitenkin historiateoksena: ”*Suomen nykykirjallisuus* on aikalaisten kirjoittamaa historiaa oman aikansa suomalaisesta kirjallisuudesta.” Jos jätetään sikseen pohdinta siitä, voiko nykyajan ilmiöistä jo kirjoittaa historiaa, teoksen voi tulkita pyrkimykseksi hahmottaa kirjallisuutemme kehityskulkuja parinkymmenen vuoden ajalta sekä kontekstualisoida kirjalliset ilmiöt ja virtaukset yhteiskunnallisiin muutoksiin. Tekijöitä pitää kiittää siitä, että ovat näin isoon urakkaan ryhtyneet. Vaikka esitän seuraavassa muutamia kriittisiä huomautuksia, pidän teosta monelta osin ansiokkaana ja varsinkin opetuksen kannalta tervetulleena.

Teos on siis kiitettävän laaja ja monipuolinen: kaksi nidettä ja yli 700 kaksipalstaista sivua. Saatesanoissaan tekijät asettavat esityksensä taustaksi kolmiosaisen *Suomen kirjallisuushistorian* (SKS, 1999), jonka kattama aika päättyi 1990-luvulle. *Suomen nykykirjallisuus* jatkaa siitä suurin piirtein vuoteen 2012. Mainittu *Suomen kirjallisuushistoria* on laadullisesti epätasainen sisältäen erikoisia painotuksia ja poisjättöjä, mutta erityiskiitoksen se ansaitsee Päivi Vallisaaren toteuttamasta hienosta kuvituksesta ja Heikki Kalliomaan tyylikkäästä taitosta. *Suomen nykykirjallisuuden* kohdalla kustantaja on kuitenkin päätyynyt säästölinjalle: kuvia on vähän, niiden valinta vaikuttaa sattumanvaraiselta ja painojälkikin on apean harmaa kuin marraskuinen betonilähiö.

Toimittajatiimi ja suurin osa kirjoittajista on koottu sisä- ja itäsuomalaisista yliopistoista. Tämä lienee vaikuttanut siihen, mitä piirteitä ja ilmiöitä nykykirjallisuudessa pidetään tärkeinä, eri yliopistoissa kun on omat painoalueensa. Erikoiskysymyksistä kirjoittamaan on kuitenkin kelpuutettu muutamia tutkijoita myös syrjäisten rannikkoseutujen yliopistoista aivan eteläistä Suomea myöten. Tekijäjoukkoon mahtuu myös toimittajia, kritikoita ja kirjailijoita.

Ensimmäinen nide keskittyy kirjallisuuden lajeihin ja poetiikkaan, toinen kirjallisuuden ja yhteiskunnan suhteisiin sekä kirjallisuusinstituutioon. Jako ei kuitenkaan ole selväpiirteinen, tai ainakaan minä en päässyt pohjapiirustuksen logiikasta perille. Yksi esimerkki: Ensimmäisen niteen lajiartikkelien väliin on aseteltu artikkelit ruotsin- ja saamenkielisestä kirjallisuudesta sekä suomennoskirjallisuudesta. Luvun otsikkona on ”Monikielinen Suomi”. Romanien ja maahanmuuttajien kirjoittama sekä monikielinen kirjallisuus puolestaan löytyvät toisen niteen ”Monikulttuurinen Suomi” -luvusta. Jäsenyyksen ongelmista kertoo sekin, että verkkokirjallisuutta ja kirjoittajafoorumeja käsitellään ”Lajit ja poetiikka” -osiossa.

Myös lajien esittely herättää kysymyksiä. Miksi esimerkiksi lyhyt aforismi-artikkeli on keskellä lyriikka-osastoa eikä ”Lajien rikkautta” -pääluvussa, jonne essee-artikkelikin on sijoitettu? Katsovatko toimittajat aforistiikan siis lyriikaksi? ”Lyriikassa tapahtuu” -otsikon alle mahtuu tietysti mitä vain (otsikon voi tulkita alluusioksi Kari Peitsamon kappaleeseen ”Orpokodissa tapahtuu”). Jotkut painopisteetkin ihmetyttävät: esitellään kyllä laajasti rock- ja poplyriikkaa (ja vielä erikseen naisten kirjoittamaa) mutta ei sitten muita laululyriikoita, esimerkiksi gospelia, joka on elävä, kehittyvä ja laajoja kansanosia koskettava genre.

Kirjan pääartikkelit ovat pääosin toimittajien itsensä tai heidän kollegoidensa kirjoittamia. Kun kyse on kehityskulkujen hahmottamisesta, jotkut luvut muodostuvat hengästyttäväiksi aihe-, tekijä- ja teosluetteloksi, joissa kovin moneen teokseen tai teemaan ei ehditä syventyä. Moni ansiokas ja omaehtoinen teos tulee vain kuitatuksi ja joskus hiukan marginaalisessa yhteydessä. Esimerkiksi Juha Itkosen temaattisesti rikas ja rakenteellisesti taitava esikoisteos *Myöhempien aikojen pyhiä* (2003) esitellään teoksena, jossa Suomea tarkastellaan ”vieraan silmin”, ja siinä kaikki.

Joissain kohdin herää epäily, onko kirjoittaja mainitsemiaan teoksia edes avannut, saati lukenut. Esimerkiksi romaanien filmatisointeja käsittelevässä luvussa nostetaan esiin Olli Saarelan *Rukajärven tie* -elokuva ja sanotaan, että se perustuu Antti Tuurin romaanisarjaan. Tämä on selvä asiavirhe: elokuvan käsikirjoitus pohjautuu yhteen melko lyhyeen episodiin dokumentaarisessa Rukajärvi-trilogiassa, jonka kirjailija on koostanut 600 sotaveteraanin kertomuksista. Antti Jokisen *Kättilö*-elokuvasta puolestaan sanotaan, että se kertoo tarinoita hämmentävistä, ristiriitaisista ja vaietuista asioista Suomen sotahistoriassa. Sitä se ei tee, mutta mistäpä kirjoittaja sen olisi voinut tietääkään, koska kyseinen elokuva tuli ensi-iltaansa kaksi vuotta *Suomen kirjallisuushistorian* ilmestymisen jälkeen. Tosin asiayhteydestä ei käy ilmi, puhutaanko tulevasta elokuvasta vai sille aiheen antaneesta romaanista, joka ei historiakuvansa suhteen ole erityisen hämmentävä tai uusia näköaloja avaava, jos on lukenut edes vähän muutakin kuin lukion pakolliset historiankurssit.

Vaikka jotkut pääluvut ovatkin yleistäviä ja luettelomaisia, monet erityisartikkelit korjaavat puutteita. Teos sisältääkin runsain määrin tarpeellista faktatietoa, samoin hyviä näkökulmia kirjallisen kentän ja kulttuurin ilmiöihin. Esimerkkeinä voi mainita vaikkapa Kai Häggmanin pienoisartikkelin kustannustoiminnan muutoksista ja Päivi Heikkilä-Halttusen laajan esityksen lasten- ja nuortenkirjallisuuden muuttumisesta kohti lapsilähtöistä ja lasta kunnioittavaa näkemystä ”yhteiskunnallisesti tiedostavan kirjallisuuden” sijaan. Myös esseistiikka tulee hyvin esitellyksi (Kuisma Korhonen), samoin proosaruno (Vesa Haapala) ja omaelämäkerrallinen fiktio (Päivi Koivisto) sekä kirjallisuuspalkinnot ja niiden yllättävätkin vaikutukset (Mervi Kantokorpi) vain muutamia artikkeleja mainitakseni.

Moni erikoiskysymyksiin keskittyvä artikkeli on myös paremmin kirjoitettu kuin laajat yleisesitykset. Esimerkiksi toimittaja ja kirjailija Leif Salmén kirjoittaa sananvapaudesta, politiikasta ja etiikasta esimerkillisen selkeästi ja kiinnostavasti kytkien teemat nykykirjallisuuteen muutaman

osuvan esimerkin kautta. Moni kirjallisuudentutkija voisi ottaa oppia Salménista niin sanomisen selkeydessä kuin käsittelytavan johdonmukaisuudessa.

Esimerkiksi Jussi Ojajärven laaja ”Kapitalismista tulee ongelma” -luku on toivotonta luettavaa jo pelkästään siksi, että kapitalismi otetaan annettuna ja sille kehitellään lisämääreitä ja synonyymejä (globaali kapitalismi, nykykapitalismi, finanssikapitalismi, jälkiteollinen kapitalismi, jälkiteollinen elämys- ja esityskapitalismi, uusliberalismi, uusi markkinaliberalismi, globaali uusliberalismi). Kaikista käsitellyistä romaaneista osoitetaan pelkästään kapitalismin kritiikki ottamatta mitenkään huomioon teosten mahdollista moniäänisyyttä tai muita temaattisia tasoja, joita hyvissä romaaneissa aina on.

”Kapitalismin käytäntöjä problematisoivan proosan” lisäksi tekijät nostavat esiin uudenlaisen monikulttuurisuuden, ”sukupuolten suhteet” ja sukupuoli-identiteettiin liittyvät kysymykset, ilmastonmuutokseen ja ekologisuuteen liittyvät aiheet, mutta nimenomaan kapitalismin kritiikki korostuu. ”Kapitalismi on nykykirjallisuutemme, etenkin romaanin, laajimpia aihepiirejä, siinä missä sukupuolen ja kansallisen itseymmärryksen kysymykset”, Ojajärvi väittää.

Rakkaus ja kuolema, elämän tarkoituksen etsintä ja eksistentiaaliset kysymykset eivät ehkä ole tekijöiden mielestä nykykirjallisuudessa keskeisiä tai enää kiinnostavia. Ehkä rakkaus kuulostaakin liian vanhanaikaiselta, ja siksi se on korvattu ”sukupuolten suhteilla”. Uskontoon liittyvät teemat on kuitattu Yrjö Hosiainluoman parisivuisella esseellä, jossa hän ilmoittaa, että ”uskonnollisiin ideologioihin [...] liittynyt kriittinen pohdinta on lisääntynyt parina viime vuosikymmenenä”. Sitten hän esittelee Raamattua ironisesti käsittelevän Erik Wahlströmin *Jumala*-romaanin ja Ville Rannan sarjakuvia. Siinä siis kaikki, vaikka uskoon ja hengellisyyteen liittyvät kysymykset ovat nykykirjallisuudessa monin tavoin esillä myös ei-ironisessa mielessä – esimerkkeinä vaikkapa Kari Hotakaisen *lisakin kirkko* ja Juha Seppälän *Mitä sähkö on?*, samoin jo manitsemani Juha Itkosen esikoisromaanin.

Etiikasta ja moraalista sentään puhutaan jo mainituksa Salménin artikkelissa mutta myös Leena Krohnia käsittelevän artikkelin yhteydessä. Kirjoittaja Juha Raipola kohottaa Krohnin jo otsikossa ”valtakunnan eetikoksi” (ei sentään *valtakunnaneetikoksi...*), mutta perustelee arvonimen kirjailijan julkisilla kannanotoilla; Krohnin teoksiin hän viittaa vain ohimennen. Onko niin, että nykykirjallisuudessa kirjailijan persoona ja hänen julkinen esiintymisensä ovat tärkeämpiä kuin hänen teoksensa ja niiden tematiikka?

Kirjoittaja

Juhani Sipilä, FT, dosentti, kotimaisen kirjallisuuden yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto (juhani.sipila[at]helsinki.fi).